

EROI ROMÂNI ÎN BULGARIA

Cătălin Fudulu

La sud de Dunăre, pe pământ bulgăresc, au fost înhumați 3.276 români căzuți în Războiul de Independență (1877-1878) și alți 9.693 în Primul Război Mondial (1916-1918)⁷³⁵, în 7 Cimitire ale eroilor⁷³⁶ și 2 mausolee⁷³⁷. Cimitirele și monumentele eroilor români au fost afectate cu timpul de atitudinea ostilă a autorităților bulgare dar și de lipsa de interes manifestată de autoritățile române în perioada 1948-1989. O radiografie a stării de conservare a acestor simboluri românești s-a realizat de-a lungul anilor de către reprezentanții Ministerului Apărării.

Prima misiune de constatare a stării de întreținere a monumentelor și operelor comemorative de război românești din Bulgaria s-a realizat în 1930 când M. Moldovan, atașatul militar român la Sofia a vizitat în perioada 15-18 iulie cimitirele și monumentele eroilor români din Bulgaria (Vama, Târnovo și Șumk). La Varna a observat că cimitirul eroilor români nu a fost îngrijit absolut deloc. De aceea, colonelul bulgar Solarov l-a asigurat pe atașatul român că având în vedere „frumoasa atenție și muncă depusă de către generalul Uică pentru a înfrumuseța cimitirul de la Bazargic⁷³⁸ vă promit că m cel mai scurt timp, fiecare mormânt romanesc din Varna va avea cate o cruce”⁷³⁹

La Târnovo s-a constatat că 35 de eroi români nu aveau însemne de căpătăi. Arhiva cimitirului nu mai exista. Șansa atașatului militar român a fost un bătrân bulgar care lucrase ca îngrijitor al cimitirului și notase într-o agendă personală detaliile referitoare la numele și parcela în care au fost înhumați soldații români⁷⁴⁰. Insistențelor lui M. Moldovan la Ministerul de Război bulgar de a primi o copie a agendei au fost ignorate. De asemenea, ministrul de Război bulgar deturna toate datele referitoare la cimitirele eroilor români din Bulgaria.

Monumentele de la Opanez și Smârdan nu au mai fost identificate în teren, fiind distruse anterior⁷⁴¹. Societatea Cultul Eroilor a refăcut în mai 1931 monumentul de la Opanez, așezând în partea superioară un bust al regelui Carol I⁷⁴². Monumentul și cimitirul eroilor români de la Rahova au fost găsite distruse⁷⁴³, atâta timp cât autoritățile bulgare doreau să „șteargă orice urmă de mărturie a sângelui românesc

⁷³⁵ 3693 ca prizonieri în lagărele bulgare și 6000 în lupta de la Turtucaia, A.O.N.C.E., fond C.E. dosar 161/1928, f. 172.

⁷³⁶ Alfatar, Bazargic, Daîdâr, Rahova, Sofia, Târnovo, Vama.

⁷³⁷ Grivița și Plevna.

⁷³⁸ În cadrul Cimitirului Eroilor de la Bazargic au fost înhumați și militari bulgari.

⁷³⁹ A.O.N.C.E., fond C.E., dosar 121/1920, f. 2.

⁷⁴⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁷⁴¹ *Ibidem*, f. 6.

⁷⁴² *Ibidem*, dosar 11/1920, f. 26.

⁷⁴³ Terenul a fost arat. Alte cimitire ale eroilor români arate: Slivan, Burgas, Iambol, Haskovo, Goma Giuamaia, Radomir, f. 51.

vărsat pentru independența Bulgariei”⁷⁴⁴. Atașatul militar român nu a fost lăsat să vadă monumentul de la Vidin. Comandantul Garnizoanei Vidin a afirmat, inițial, că nu are date despre statuie, declarând ulterior că îi va permite lui M. Moldovan să o viziteze în momentul în care construcția va avea un aspect rezonabil⁷⁴⁵.

Deși România a deținut Cadrilaterul până în 1940, cimitirele de onoare de la Bazargic și Caliacra au fost greu de administrat în condițiile în care autoritățile române invocau mai mereu amplasarea izolată a acestora.

Cimitirul eroilor români din Bazargic (jud Caliacra) s-a amenajat în apropierea gării din localitate (1920)⁷⁴⁶. În cadrul acestuia au fost înhumați inițial 980 de eroi de diverse naționalități⁷⁴⁷. Au fost identificați doar 22 eroi români⁷⁴⁸. Alți 23 de eroi români neidentificați au fost depuși în fridele individuale ale unei cripte⁷⁴⁹. Lucrările de amenajare în cadrul Cimitirului Eroilor de la Bazargic s-au efectuat și în 1924 când s-a realizat un gard din piatră și s-au montat porți metalice⁷⁵⁰. De asemenea, schițele păstrate dovedesc existența unei capele⁷⁵¹, în apropierea firidei au fost amenajate 2 gropi comune în care au fost depuși 1.857 eroi necunoscuți de diverse naționalități. Cel mai mare număr de eroi necunoscuți s-a înregistrat din partea bulgarilor (313). Din totalul de 2.269 eroi doar 406 aveau însemne de căpătăi din beton⁷⁵². Paza cimitirului de la Bazargic a fost asigurată în perioada 1932-1935 de Gotleb Dabler, salariul acestuia fiind plătit de Primăria Bazargic⁷⁵³.

Societatea Cultul Eroilor dorea în 1932 să centralizeze la Bazargic toate mormintele de eroi care se aflau izolate pe raza jud. Caliacra. În acest context au fost exhumati 11 eroi români din comuna Cainargeaua Mică, în timp ce osemintele a 2 turci și un evreu au rămas pe loc⁷⁵⁴. Pe raza județului Caliacra au fost identificate mai multe morminte izolate ale militarilor români⁷⁵⁵, unii dintre ei fiind omorâți de comitagii bulgari după 1918, Așa se explică crearea în 1922 a unui mormânt în fața Primăriei din Enigeea⁷⁵⁶.

Cimitirul eroilor din Daidâr (jud. Durustor) s-a realizat prin centralizarea eroilor români aflați pe raza județului Durustor, A fost amplasat la 3 km de comuna Daidâr și la 13 km sud de Turtucaia⁷⁵⁷. Toți militarii români care au murit la Turtucaia

⁷⁴⁴ A.O.N.C.E., fbndC.L. dosar 121/1920, f. 7.

⁷⁴⁵ *Ibidem*, f. 8.

⁷⁴⁶ Exhumările s-au făcut la Bazargic, Avdula, Hadarli, Devidechir, Alexandria, Ceauschios, Bălaia, Custbunar, Nova Baleva, Oii Onile, Opanca, Cuiungiuc, Osatlan Constant.

⁷⁴⁷ A.O.N.C.E., fon C.E., dosar 343/1920, 261 (v.).

⁷⁴⁸ 1 căpitan, 3 locotenenți, 1 sublocotenent, 1 plutonier major, 1 plutonier, 2 sergenți, 2 caporali și 11 soldați.

⁷⁴⁹ A.O.N.C.E., fond C.E., dosar 344/1920, fi.

⁷⁵⁰ *Ibidem*, f. 6.

⁷⁵¹ *Ibidem*, dosar, 343/1920, f 159.

⁷⁵² *Ibidem*, 344/1920. f. 8, 10.

⁷⁵³ *Ibidem*, dosar 410/1935, f. 3-4.

⁷⁵⁴ *Ibidem*, f. 35.

⁷⁵⁵ Teche, Carasinan, (1) Carasuier, Ezilaer (2), Abdula (2), Carali (1), Jahueii (16), Enizei (7)

⁷⁵⁶ A.O.N.C.E., fond C.E., dosar 343/1920, f 82..

⁷⁵⁷ *Ibidem*, dosar, 409 /1 935, f. 68.

au fost exhumati și depuși în Cimitirul Eroilor de la Daidâr. Astfel, osemintele a 103 eroi români⁷⁵⁸ au fost exhumate în 1926 de la Turtucaia și depuse la Daidâr, iar alți 40 eroi români neidentificați au fost luați dintr-un mormânt aflat în centrul orașului Turtucaia și duși în același cimitir. Mormintele individuale au fost amplasate pe locul unde a luptat o baterie de artilerie. La vremea respectivă în cimitir a existat și un monument⁷⁵⁹. Alte oseminte ale eroilor români au fost descoperite întâmplător la Turtucaia când s-au construit locuințe, fiind transportate la Daidâr.

Cimitirul avea în 1930 o suprafață de 2.500 m². Rapoartele reprezentanților Așezământului Regina Măria menționau existența a 127 eroi identificați și a 12.000 eroi necunoscuți în două gropi comune⁷⁶⁰. Din cauză că cimitirul nu a fost îngrijit în mod corespunzător, Serviciul Exterior al Așezământului Regina Măria a propus desființarea parcelelor și a gropilor comune de la Daidâr și centralizarea osemintelor în Cimitirul Eroilor de la Silistra. Cu toate acestea, cimitirul nu a fost desființat. Serviciul arhitecturii informa în 1937 Societatea „Cultul Eroilor” că cimitirul era împrejmuit cu gard din lemn. Lângă poarta principală se găsea o clopotniță iar paznicul locuia într-o casă aflată în apropiere. Amplasarea izolată a cimitirului a făcut imposibilă construirea unei împrejurări din piatră s-au beton și l-a determinat pe arhitectul Societății „Cultul Eroilor” să propună mutarea osemintelor eroilor la Turtucaia sau la Silistra⁷⁶¹. Numărul eroilor necunoscuți ajungea în 1937 la 10.576. Nu s-au putut identifica absolut deloc 9.000 eroi în timp ce despre 1.311 eroi necunoscuți s-a apreciat că sunt români, alți 5 germani, 251 bulgari și 9 turci⁷⁶².

Bulgarii au aniversat în septembrie 2005, 89 ani de la finalul luptei de la Turtucaia, considerată din punctul lor de vedere „cea mai mare victorie din istorie împotriva țiganilor de români”. Din păcate în cimitirul de la Șumen (ex-Daidâr) nu mai există nici un însemn de căpătâi al soldaților români. Doar clopotul din cadrul necropolei, inscripționat cu caractere latine, mai amintește că aceasta a fost administrată până în 1940 de români. Modul în care bulgarii au tratat simbolurile românești din Cadrilater a fost anticipat încă din 1940, când monumentele din Balçic și Bazarjic au fost transportate la Constanța⁷⁶³.

Repatrierile din 1925

Problema repatrierii osemintelor eroilor români de pe teritoriul Bulgariei s-a pus pentru prima dată în 1921. Militarii identificați trebuiau depuși în Cimitirul de onoare de la Călugăreni (jud. Vlașca)⁷⁶⁴. Cei neidentificați trebuiau centralizați într-o criptă pe teritoriul Bulgariei⁷⁶⁵. Societatea Mormintele Eroilor a propus în 1924 repatrierea osemintelor a 10 eroi români de la Turtucaia, Sliven și Haskovo⁷⁶⁶.

⁷⁵⁸ 24 84 bulgari, 18 români și un bulgar.

⁷⁵⁹ A.O.N.C.E., fond CE., dosar 409/1920, f. 211,23Q, 250, 270.

⁷⁶⁰ *Ibidem*, f. 78.

⁷⁶¹ *Ibidem*, f. 68 v.

⁷⁶² *Ibidem*, f. 70.

⁷⁶³ „Universul”, An 57, Nr. 260, 21 septembrie 1940, p. 9.

⁷⁶⁴ Județul Giurgiu în prezent.

⁷⁶⁵ [***], Militarii români în Bulgaria, în „Universul”, Anul XXXIX, Nr. 268, 23 noiembrie 1921, p.5.

⁷⁶⁶ A.O.N.C.E., fond C.E., dosar 11/1 920, f. 118.

Primarul giurgiuvean Nicolae Pascal a cerut locuitorilor să întâmpine cu flori rămășițele eroilor care urmau sosească la Ramadan „și să-i conducă până la locul de îmbarcare în tren”(27 iunie 1925)⁷⁶⁷. Cortegiul funebru a ajuns în Gara de Nord la 30 iunie și a fost întâmpinat de o gardă de onoare, preoți, familii, un delegat al Societății Mormintele Eroilor și de un public numeros⁷⁶⁸. Locotenentii Păltineanu Belizar și Schultz Eduard au fost reînțuși la Cimitirul Sf. Vineri A mai fost repatriat și sicriul cu osemintele generalului de cavalerie Naumescu⁷⁶⁹ Inițial, exhumarea generalului Naumescu s-a amânat din cauză că văduva Naumescu nu s-a putut deplasa în Bulgaria, În cele din urmă, atașatul militar român la Sofia a cerut ca exhumarea să se realizeze fără prezența familiei „care nu poate asista”⁷⁷⁰.

Centralizările din 1937

Ultimele repatrieri s-au realizat în 1937. Ministerul de Război bulgar a aprobat transportul gratuit pe calea ferată pentru reprezentanții României care urmau să efectueze exhumările eroilor români și implicit a sicriilor în care aceștia urmau să fie transportați (2 iunie 1936)⁷⁷¹. Pregătirile pentru o operațiune de o asemenea amploare au fost demarate încă din 1934. Informațiile care au circulat la nivelul Ministerului Apărării din România în legătură cu centralizarea eroilor români din Bulgaria au avut un caracter secret. La 16 aprilie 1936 se știa că în lagărele bulgare din Primul Război Mondial au murit cel puțin 1.877 soldați români din cauza rănilor sau a unor boli diverse. Tabelele nominale cu evidența militarilor români care au murit în lagărele bulgare au fost puse la dispoziția Lt.- col. I. Diaconescu⁷⁷² de Ministerul de Război bulgar. Cheltuielile estimative pentru această operațiune au fost calculate la 1.084.004 leva. Din cauză că nu se putea lucra șase luni în continuu la exhumări și centralizări, Lt.- col. I. Diaconescu a propus ca lucrarea să se execute în două etape în anii 1936 și 1937.

Locurile unde existau morminte izolate ale eroilor români au fost identificate și în baza informațiilor primite de la cetățenii bulgari. Astfel, bulgarul Zlatco Andreev l-a informat pe Lt.- col. I Diaconescu (29 ianuarie 1934), despre existența în satul Mazdra a 80 de morminte ale soldaților români, decedați în campania din 1913. În cele din urmă lucrările de exhumare au început la 16 mai 1937. Au fost exhumăți 1.253 eroi⁷⁷³, din care doar 10 au fost identificați nominal Soldații au fost reînțuși în Mausoleul din Giurgiu la 1 august 1937. Eroii necunoscuți au fost depuși într-o criptă

⁷⁶⁷ *Ibidem*, f. 252.

⁷⁶⁸ *Ibidem*, f. 260.

⁷⁶⁹ *Ibidem*, f. 351.

⁷⁷⁰ *Ibidem*, f. 361-362.

⁷⁷¹ Vagoanele 1 și 2 urmau să ajungă la Sofia după ce se încăreau la Burgas, Belovo, Rusciuk, Kârjiali, Haskovo, Iambol. Vagonul al 3-lea transporta sicrie de la Vakarel, Vidim, Lom, Lovci și Șiștov. Al patrulea vagon a fost destinat rămășițelor eroilor din Devnia, Șumla, Preslav și Eski Juniia.

⁷⁷² Atașatul militar român la Sofia.

⁷⁷³ Exhumările s-au realizat la Burgas (66 eroi), Camobart și împrejurimi (7), Iambol (87), Ciarli și Slive (785), Gorno Panicerevo (Tulovo)-268, Stara Zagora (9), Plovdiv (22), Haskovo (8) și Kârjali (1).

comună în timp ce osemintele militarilor identificați s-au așezat în casete individuale. Colonelul Radu Makarovici a fost desemnat delegatul M. Ap. N. pentru festivitatea de la Giurgiu. Reprezentantul M. Ap. N. față de autoritățile bulgare a fost ales comandantul Garnizoanei Giurgiu. 10 preoți din Giurgiu au fost aleși pentru a participa la slujba religioasă. Aceștia trebuia să fie prezenți în Portul Giurgiu la 10.30. Oficialitățile care au asistat la festivitățile din 1 august 1937 au făcut parte numai dintre cadrele militare române și bulgare. Au lipsit cu desăvârșire politicienii. Plutonierul Mihaiu a realizat la 10 august 1937 o schița a Mausoleului Eroilor din Giurgiu, scoțând în evidență locurile în care „s-au așezat osemintele eroilor aduși din Bulgaria”.

Centralizările din 1941 și 1942

Soldații români care au murit în campaniile din 1913 și 1916-1918 au fost centralizați parțial în Cimitirul Eroilor din Sofia. Colonelul Budiș a reînhumat în vara lui 1941 un număr de 115 eroi în morminte individuale⁷⁷⁴ iar Maiorul I. Pleșoianu a reînhumat în vara lui 1942 alți 117 eroi. Numărul total al eroilor români aflați în cimitirul din Sofia ajungea la 475, în condițiile în care 243 de soldați români⁷⁷⁵ au fost înhumați în Cimitirul Eroilor din Sofia în perioada 1916-1918⁷⁷⁶. Eroii centralizați în 1942 au fost aduși, printre altele, de la Plevna (11), Loveci (1), Strajeț-Ineberki (10), Gara Cuciurovo (1), Trotan (1)⁷⁷⁷, Preslav, Pravadia, Isperrich-Chemanlar, Vazovo-Eski-Balaubalar, Paraveț, Razgrad, Strajeț-Ineberki, Botevgrad (20)⁷⁷⁸. Exhumările s-au făcut fără a se cunoaște numele eroilor. Ca și la Varna, arhivele au fost distruse în mod premeditat. La Plevna s-a știut cu exactitate locul de unde să se exhumeze eroii români după spusele unui turc care îngrijise cimitirul local pentru o perioadă de 20 de ani. Din păcate, în localitatea Belitã nu s-au putut identifica osemintele eroilor români. Planul cimitirului nu mai coincidea cu noua amplasare a mormintelor. Acolo unde s-a crezut că ar fi trebuit să fie înhumați eroi români s-au găsit oseminte de copii, Totul s-a datorat tradiției locale care menționa că dacă un mormânt nu se îngrijea vreme de 10 ani, defunctul era scos, osemintele se depuneau într-un sac iar acesta se așeza la căpătâiul celui care se înhuma recent. Cert a fost, însă, aspectul că în 1942 s-a știut cu exactitate numărul prizonierilor români care au decedat în lagărele bulgare din Primul Război Mondial Astfel, 3.693 militari români au murit pe teritoriul Bulgariei, în timp ce 205 soldați au murit pe teritoriul României după ce au fost eliberați din prizonierat⁷⁷⁹. Așezământul Național Regina Măria a organizat la Sofia cu prilejul Zilei Eroilor (14 mai 1942), o ceremonie religioasă „pentru odihna sufletelor

⁷⁷⁴ 59 au fost exhumați de la Ruse iar 56 de la Simen, A.O.N.C.E., fond C.E., dosar 161/1928, f. 96.

⁷⁷⁵ Într-o scrisoare primită de Radu Makarovici la 09. 03. 1938 sunt menționați cca. 200 eroi români, depuși în două gropi comune.

⁷⁷⁶ A.O.N.C.E., fond C.E., dosar, 161/1928, f. 16.

⁷⁷⁷ Soldatul român s-a sinucis în 1918. Până atunci lucrase ca prizonier la fabrica de postav Balevski.

⁷⁷⁸ A.O.N.C.E., fond C.E., 161/1928, f. 129 (f.v.)-130, 139.

⁷⁷⁹ *Ibidem*, f. 172,179,180.

militarilor români căzuți pe câmpul de onoare”. Au participat membrii Legației României⁷⁸⁰

Constatările efectuate după 1990 în legătură cu starea monumentelor și operelor comemorative de război românești din Bulgaria nu au fost deloc îmbucurătoare. Busturile din bronz ale maiorului Gheorghe Șontu și soldatului Ion Grigore Alucăi au fost furate în 1995 din curtea Muzeului „Luptătorului român 1877-1878”⁷⁸¹ de la Poradim. Din măsuri de siguranță, bustul din bronz al Regelui Carol I a fost luat de pe soclu și depus în interiorul Muzeului. Ulterior bustul Regelui Carol I a fost mutat la Muzeul de Istorie de la Plevna (1996), însă, deși reprezentanții părții române⁷⁸² au insistat să-l vadă, acesta nu a fost expus.

Monumentul eroilor români din Războiul de Independență de la Rahova a fost refăcut de statul român și inaugurat în mai 1959 cu numele „Monumentul ostașilor români eliberatori”. În 1995 nu mai avea o parte din trepte. Statuii, o femeie reprezentând „Victoria”, îi lipsea sabia din mâna dreaptă. Cele 3 plăci cu texte de pe suprafața frontală a bazei au fost înlocuite cu alte plăci care conțineau texte numai în limba bulgară. De asemenea, lipseau două plăci decorative de pe partea superioară frontală a soclului, însemnele de căpătâi și mormintele eroilor români nu au mai fost identificate în teren. La 25-30 m de monument au fost construite locuințe. Primăria din Oreahovo a propus părții române mutarea monumentului la o nouă locație și a oferit patru amplasamente⁷⁸³ pentru strămutare (1996), Noul amplasament a fost ales în zona centrală a orașului. Primăria a început să renoveze monumentul (7 august 1997)⁷⁸⁴, însă până în prezent nu există detalii despre mutarea acestuia.

În vreme ce bulgarii tratează cu indiferență cimitirile și monumentele eroilor români aflate la sudul Dunării, autoritățile de la Sofia au avut timp și bani pentru a reinaugura la 4 noiembrie 2005, prin chiar președintele Gheorghe Pârvanov, parcela eroilor bulgari din Cimitirul Pro-Patria (București).

⁷⁸⁰ *Ibidem*, dosar 10/1928, f. 58; [***], „La cripta eroilor români din Bulgaria. Pioasa ceremonie de la cimitirul militar roman...”, în „Universul”, An 59, nr. 133, 18 mai 1942, p.2.

⁷⁸¹ Bulgarii l-au inaugurat în 1907. Are trei săli de expoziție și o încăpere la subsol.

⁷⁸² Coloneii Ivancu Nicușor și Popescu Sandu de la M.M.N.

⁷⁸³ Două în zona centrală a orașului iar alte două la 800 m de centrul orașului.

⁷⁸⁴ Baniii au provenit din donații publice. Suma nu a fost suficientă și bulgarii au solicitat părții române să contribuie cu 4000 \$, conform atașatului militar român la Sofia.

ROMANIAN HEROES IN BULGARIA

SUMMARY

This study named "Romanian Heroes in Bulgaria" speaks about the cemeteries and the monuments of the Romanian heroes who died in Bulgaria and which have been affected by time by the hostile attitude of the Bulgarian authorities but also by the lack of interest manifested by the Romanian authorities in the period 1948-1949.

At the south of the Danube, on the Bulgarian land, were buried 3.276 Romanians who died in the Independence war (1877-1878) and other 9.693 in the First world War (1916-1918), in 7 Cemeteries of the heroes and in 2 mausoleums.

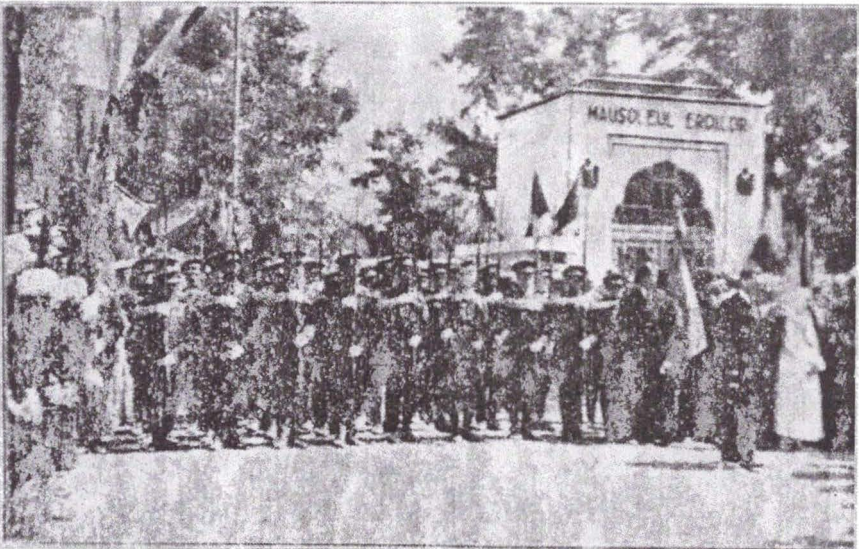
A radiography of the conservation stage of this Romanian symbols was been realized during the years by the representatives of The Ministry of Defense.

In the meantime the Bulgarian are treating with indifference the cemeteries and the Romanian heroes monuments being at the South of the Danube, the authorities from Sofia had time and money to re-inaugurate on 4th of November 2005, through the president Gheorghe Pârvanov himself, the parcel of the Bulgarian heroes from the Pro Patria Cemetery.

Anexe

Companie de onoare bulgară trăgând o salvă în momentul îmbarcării croilor români

Gardă de onoare la Mausolcul din Giurgiu 1937

Ceremonia reinhumării croilor români la Sofia 1942

Monumentul croilor români din Sofia 1942